

**AYOLLAR VA VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN
JINOYATLAR: JINOYAT-HUQUQIY VA KRIMINOLOGIK TAHLIL**

Hamdamova Lobar Musurmon qizi,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,
“Tarix va ijtimoiy fanlar” kafedrası
mustaqil tadqiqotchisi.
E-mail: hamdamovalobar@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada ayollar va voyaga yetmagan shaxslarga nisbatan sodir etilayotgan jinoyatlar jinoyat-huquqiy va kriminologik nuqtai nazardan o‘rganiladi. Jinoyatlarning turlari, ularni keltirib chiqaruvchi omillar, mavjud qonunchilik bazasi va jinoyatchilikka qarshi kurash mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, profilaktika choralarining samaradorligi va takomillashtirish yo‘llari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: ayollar, voyaga yetmaganlar, jinoyatchilik, kriminologiya, jinoyat-huquq, profilaktika, huquqiy himoya.

**ПРЕСТУПЛЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН И
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ: УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ И
КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

Аннотация:

В данной статье рассматриваются преступления, совершаемые в отношении женщин и несовершеннолетних, с уголовно-правовой и криминологической точек зрения. Анализируются виды преступлений, факторы, способствующие их совершению, существующая законодательная база и механизмы борьбы с преступностью. Также рассматривается эффективность профилактических мер и пути их совершенствования.

Ключевые слова: женщины, несовершеннолетние, преступность, криминология, уголовное право, профилактика, правовая защита.

CRIMES AGAINST WOMEN AND MINORS: CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGICAL ANALYSIS

Abstract:

This article examines crimes committed against women and minors from the perspective of criminal law and criminology. It analyzes the types of crimes, contributing factors, existing legal frameworks, and mechanisms for combating crime. The study also explores the effectiveness of preventive measures and potential ways for their improvement.

Keywords: women, minors, crime, criminology, criminal law, prevention, legal protection.

Kirish

So‘nggi yillarda ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar ijtimoiy xavfli holat sifatida dolzarb muammoga aylangan. Ushbu turdagi jinoyatlar jamiyatning axloqiy, ma‘naviy va huquqiy barqarorligiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, gender va yosh omillarini hisobga olgan holda jinoyatchilikka qarshi samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish zarurati ortib bormoqda. Mavzuga doir ilmiy manbalar tahlilida ayrim kerakli jihatlariga jihatlariga e‘tibor qaratamiz.

1. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. Bu manba jinoyat-huquqiy asoslarni belgilovchi asosiy hujjatdir. Ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar JKning alohida boblarida ko‘rsatilgan, xususan: jinsiy daxlsizlikka qarshi jinoyatlar (JK 118–129-moddalar), odam savdosi (135-modda), voyaga yetmaganlar ishtirokidagi zo‘ravonlik harakatlari, oilaviy zo‘ravonlik (yaqin qarindoshlar doirasida sodir etilgan jinoyatlar). Ammo ayrim hollarda bu moddalarning qo‘llanilishi amaliyotda murakkablik tug‘diradi, sud-amaliyoti tafovutlari kuzatiladi [1, 12-b].

2. "Bola huquqlari to'g'risida"gi Qonun (2008). Ushbu qonun voyaga yetmaganlarning huquqiy maqomini belgilaydi. Unda ularni ekspluatatsiyadan, zo'ravonlikdan va e'tiborsizlikdan himoya qilish kafolatlari bayon qilingan. Biroq qonunchilikning amaliy tatbiqida muammolar bor: profilaktika choralari sust, tezkor reaksiya mexanizmlari yetarlicha samarali emas [2, 4-b].

3. Sharipov M. – "Kriminologiya asoslari" (2022). Sharipovning asarida jinoyatlarning sabab-oqibat tizimi, ijtimoiy va psixologik omillar keng tahlil qilingan. Ayollar va bolalarga nisbatan jinoyatlarning ijtimoiy ildizlari, masalan, patriarxal stereotiplar, ijtimoiy tengsizlik, zo'ravonlikka ijtimoiy loqaydlik muhim sabablar sifatida ko'rsatilgan. Ammo ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar bo'yicha maxsus tahlil cheklangan [3, 65-b].

4. Rustamova D. – "Voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar: huquqiy tahlil" (2020). Muallif jinoyat-huquqiy yondashuv asosida voyaga yetmaganlar bilan bog'liq jinoyatlar tasnifi va jazo tizimini tahlil qiladi. U, xususan, jazolarning o'ziga xos jihatlari, jazosizlik holatlari va reintegratsiya siyosatini ko'taradi. Kamchilik sifatida, kriminologik tahlil (sotsiologik tadqiqotlar asosida) yetarlicha chuqur emas [4, 58-b].

5. YUNISEF va xalqaro hisobotlar (2020–2023). YUNISEFning O'zbekistondagi bolalar himoyasiga oid hisobotlarida voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar bo'yicha muhim statistika va tavsiyalar mavjud [5, 6-b]. Ular quyidagilarni ko'rsatadi: bolalar ko'pincha oilaviy zo'ravonlik qurboni bo'ladi; jinoyatlar ko'pincha yashirin shaklda qoladi; davlat himoya institutlari resurslari cheklangan. Ushbu hisobotlar xalqaro standartlar bilan solishtirish imkonini beradi va mavjud bo'shliqlarni aniqlaydi [6, 23-b].

6. Karimova N. – "Ayollar va huquq: zamonaviy yondashuvlar" (2021). Muallif ayollarni huquqiy jihatdan himoya qilishdagi qonunchilik evolyutsiyasini o'rganadi. Ayollarga nisbatan jinsiy, iqtisodiy va maishiy zo'ravonlik holatlarini aniqlashda gender yondashuvni taklif qiladi. Shuningdek, "himoya orderi" (proteksiya) mexanizmlarining joriy etilishi muhim yechim sifatida tavsiya qilinadi [8, 88-b].

Ilmiy adabiyotlarning yutuqlari: mavjud manbalar jinoyatlarning turlari, ijtimoiy omillar, qonunchilik bazasi va umumiy yondashuvlarni yaxshi yoritgan. Bo'shliqlar: ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlarning interdisiplinar tahlili, real

empirik ma'lumotlarga asoslangan tahlil, shuningdek, genderga asoslangan huquqiy tahlillar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Zamonaviy ilmiy ehtiyojlar: jinoyatlarning profillari, re-offender tahlillari, ijtimoiy reabilitatsiya mexanizmlari, xalqaro tajribaning mahalliy sharoitga tatbiqi kabi yo'nalishlarda izlanishlar zarur.

1. Ayollarga nisbatan jinoyatlar va ularning xususiyatlari. Ayollar jinoyat qurboni bo'lish ehtimoli yuqori bo'lgan ijtimoiy guruhlardan biridir. Unga quyidagi jinoyatlar kiradi: oilaviy zo'ravonlik; jinsiy erkinlik va jinsiy daxlsizlikka qarshi jinoyatlar (JKning 118-129-moddalari); odam savdosi (JKning 135-moddasi); majburiy mehnat va ekspluatatsiya. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ayollarga nisbatan jinoyatlar soni ma'lum yillarda kamaygan bo'lsa-da, yashirin jinoyatlar (ayniqsa, jinsiy zo'ravonlik) darajasi yuqoriligicha qolmoqda. Bunda huquqiy savodxonlikning pastligi, ijtimoiy bosim, madaniy qadriyatlar va huquqni muhofaza qilish organlariga bo'lgan ishonchsizlik kabi omillar rol o'ynaydi.

2. Voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar. Voyaga yetmaganlar jinoyatchilikdan eng ko'p aziyat chekadigan ijtimoiy qatlamdir. Asosan quyidagi jinoyatlar sodir etiladi: jismoniy va ma'naviy zo'ravonlik; majburiy mehnatga jalb etish; jinsiy tajovuz va pedofiliya; nazoratsiz qoldirish, loqaydlik oqibatidagi jinoyatlar. Voyaga yetmagan shaxslarning huquqlarini himoya qilish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Bola huquqlari to'g'risida"gi qonun, JK va MJTK normalari mavjud. Biroq jinoyatlarning oldini olishda faqat qonunchilik emas, balki tizimli ijtimoiy, tarbiyaviy, pedagogik chora-tadbirlar ham muhimdir.

3. Jinoyat-huquqiy va kriminologik yondashuv. Jinoyat-huquqiy nuqtai nazardan, ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar og'ir yoki o'ta og'ir toifaga kiradi va bu jinoyatlar uchun belgilangan jazolar ko'pincha qattiqashtirilgan. Shu bilan birga, kriminologik tahlil jinoyatchilikka sabab bo'luvchi: ijtimoiy-iqtisodiy omillar; oilaviy nizolar; psixologik holat; migratsiya va urbanizatsiya jarayonlari; internet va ommaviy axborot vositalarining salbiy ta'siridagi holatlarni aniqlashga imkon beradi.

4. Jinoyatchilikka qarshi kurashish va profilaktika choralarining takomillashuvi. Ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlarning oldini olishda quyidagi yo'nalishlar muhim: maxsus ijtimoiy xizmatlar faoliyatini kengaytirish; tezkor-huquqiy reaksiya tizimini takomillashtirish; ta'lim muassasalari va oilada huquqiy

madaniyatni oshirish; himoya orderi (protektsiya) tizimini amalda keng joriy etish; statistik monitoringni kuchaytirish.

Xulosa. Ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun kompleks, tizimli va ko'p darajali yondashuv zarur. Jinoyat-huquqiy mexanizmlar kriminologik tahlil asosida takomillashtirilishi, jinoyatlar profilaktikasi esa jamiyatning barcha qatlamlari ishtirokida amalga oshirilishi lozim. Ayollar va voyaga yetmagan shaxslarga nisbatan sodir etilayotgan jinoyatlar jamiyatdagi huquqiy madaniyat, ijtimoiy tengsizlik, gender stereotiplari va institutsional zaifliklar kabi omillar bilan chambarchas bog'liq. Jinoyat-huquqiy jihatdan olib qaralganda, mavjud qonunchilik bu toifadagi shaxslarni himoya qilishga qaratilgan bo'lsa-da, ularning amaliy tatbiqi samaradorligi pastligicha qolmoqda. Kriminologik yondashuv esa jinoyatlarning ijtimoiy ildizlarini, shaxslararo munosabatlar va oilaviy muhitdagi muammolarni aniqlashga imkon beradi. O'rganilgan manbalar shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalishda chuqurlashtirilgan empirik tadqiqotlar, interdisiplinar tahlil va mahalliy ijtimoiy sharoitlarga mos himoya mexanizmlari yetarli emas.

Tadqiqot mavzusi yuzasidan quyidagi taklif va tavsiyalar beriladi:

Birinchidan, Qonunchilikni takomillashtirish: Voyaga yetmaganlar va ayollar huquqini himoya qilishga doir normativ-huquqiy hujjatlar amaliyotda qo'llanilishini monitoring qilish tizimi joriy etilishi lozim. Oilaviy zo'ravonlikka qarshi alohida qonun qabul qilish va "himoya orderi" (preduprejdeniye orderi) tizimini keng joriy etish tavsiya etiladi.

Ikkinchidan, Jinoiy profilaktika choralari kuchaytirish: Ta'lim muassasalari, mahallalar va ijtimoiy xizmatlar o'rtasida muvofiqlashtirilgan hamkorlik tizimi yaratilishi kerak. Ommaviy axborot vositalari orqali ayollar va voyaga yetmaganlarning huquqiy xabardorligini oshirish bo'yicha doimiy kampaniyalar o'tkazilishi lozim.

Uchinchidan, Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini optimallashtirish: Ichki ishlar organlari, prokuratura va sudlarda genderga sezgir yondashuvni joriy etish va ularni maxsus tayyorgarlikdan o'tkazish zarur. Ayollar va bolalarga nisbatan jinoyatlar bo'yicha tezkor javob beruvchi ixtisoslashgan bo'limlar tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd May, 2025

To‘rtinchidan, Ilmiy va sotsiologik tadqiqotlarni rivojlantirish: Ayollar va voyaga yetmaganlarga qarshi jinoyatlar bo‘yicha statistik tahlillarni muntazam yuritish va natijalar asosida strategiyalar ishlab chiqish kerak. Psixologik va ijtimoiy reabilitatsiya mexanizmlarini ishlab chiqish va tajriba sifatida joriy etish taklif etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – T.: Adolat, 2024.
2. “Bola huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun. – T.: Adliya nashriyoti, 2023.
3. Sharipov M. Kriminologiya asoslari. – Toshkent: Yuridik nashr, 2022.
4. YUNISEF O‘zbekiston bo‘yicha hisobotlari. – Toshkent: 2020–2023 yillar.
5. O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi ma’lumotnomasi. – T.: 2023.
6. Qodirov A. Jinoyat-huquqiy siyosat va ijtimoiy xavfsizlik. – T.: Akademiya, 2021.
7. Rustamova D. Voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlar: huquqiy tahlil. – T.: Ilm Ziyo, 2020.
8. Karimova N. Ayollar va huquq: zamonaviy yondashuvlar. – T.: Huquq, 2021.